

№ 46 (303)
Снежань 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Спадчына ў небяспецы:
захоўваем старыя будынкi** – *стар. 2*
- **Гісторыя транспарту:
Палеская чыгунка** – *стар. 3*
- **1000-годдзе Літвы:
беларуская Віленшчына** – *стар. 4*

Жыццёвыя ўрокі настаўніка

*Я быў прыроджан партызанам,
Які змагаўся ўсё жыццё
З няпраўдай, здрадай і са зманам
За вольны край, за пачуццё.
Уласнай годнасці народа,
За родны люд, за ўсіх людзей,
Якім сапраўдная свабода
Патрэбна, як уздых грудзей...*

Р. Родчанка

У снежні вядомаму педагогу і фалькларысту, апантанаму краязнаўцу Случчыны, паэту і літаратуразнаўцу Рыгору Віктаравічу Родчанку споўнілася 80 гадоў.

Ён пайшоў у жыццё ў лютым 1994-га, пакінуўшы пасля сябе цікавую спадчыну: кнігі пра свой родны край «Случская старасветчына», «Старэйшая школа Беларусі», даследаванні жыцця і творчасці пісьменніка-земляка «Альгерд Абуховіч-Бандынелі», «Альгерд Абуховіч. Творы», два выданні фальклору Случчыны «З вечнага», зборнік паэзіі «У паходзе», кнігу перакладаў з украінскай мовы «Эліксір маладосці», сотні публікацый у перыядычным друку, і... незабыўныя ўспаміны аб сабе ў тых, хто яго ведаў.

Мне папчасціла часта сустракацца з гэтым цікавым неардынарным чалавекам, працаваць з ім побач, неаднойчы звяртацца да яго на парады, шмат разоў бываць у яго дома ў рабочым кабінце, які акном выходзіў на вуліцу Сацыялістычную адразу ж за Случкім маладзёжным цэнтрам. Чатырохпакаёвая квартэра Рыгора Родчанкі знаходзілася на першым паверсе. І калі я хадзіў на працу па вуліцы Сацыялістычнай у Случкую восьмую школу, дзе доўгі час працаваў настаўнікам беларускай мовы і літаратуры, то вельмі часта бывала так, што акно расчынялася ледзь не перад маім тварам, і з ветлівай усмешкай Рыгор Віктаравіч запрашаў:

– Мікола, зайдзі, калі ласка, на хвілінку да мяне! Ёсць размова.

Малады настаўнік, я з ахвотай заходзіў да свайго старэйшага калегі, бо ён заўсёды мяне захапляў то рэдкім выданнем кнігі, то зачытваў цікавыя месцы з п'сьмаў Я. Дылы, з якім яны ліставаліся доўгі час, або знаёміў мяне з рукапісамі сваіх новых кніг ці вершаў.

(Заканчэнне на стар. 6)

*«Варвара заварыць, а Мікола зацвердзіць,
а Ганкі зоб'юць санкі і поедуць катацца
по снегові, по ледові»*

На фота Наталлі ПРАКОФ'ЕВАЙ: царква ў Зэльве

Чалавек без каранёў, што дрэва без лісця

*Жыццё – адно імгненне,
А чалавек быць можа вечна,
Калі яго гарэнне
Век прадаўжае чалавечны...*

У. Вяселуха

Амаль у кожнага чалавека існуе магічная цяга спазнаць, кім былі яго продкі, адкуль бярэ пачатак яго род. Але ў мінулым толькі арыстакраты мелі магчымасць і запатрабаванне склацаць свой радавод. І зараз людзі шляхетных саслоўяў, арыстакраты і іх нашчадкі – нашыя сучаснікі ганарацца сваёй прыналежнасцю да старажытных родаў, могуць распавесці аб дзейнасці сваіх продкаў, аб паходжанні свайго прозвішча і гісторыі свайго сям'і, якія зафіксаваныя ў радаводах.

Веданне свайго радаводу можа прыдчыніць дзверы ў мінулае, звязаць жыццёвыя шляхі даўно згубленых і сцёртых з памяці падзеяў, што дасць магчымасць расшыфраваць паходжанні сямейных рэліквіяў, а таксама – фотаздымкаў з сямейнага альбома пачатку мінулага стагоддзя.

Гэта і прывяло ў наш раён зусім незнаёмых людзей з горада Іжэўска, што ў Расіі: незвычайная сустрэча адбылася познім вечарам у вёсцы Сакалоўка. На радзіму сваіх дзед і прадзеда прыехалі Вялянцін Серафімавіч Паўлюкевіч, яго брат Іван і сын Косця. Госці з далёкага Іжэўска шукалі сваіх родных. А людзі з прозвішчам Паўлюкевіч сапраўды ў Сакалоўцы жывуць, ды й нямала.

Валянцін Серафімавіч з цікавасцю паказаў дакументы і раскаваў пра свайго бацьку, які нарадзіўся ў Сакалоўцы (у той час Чарвякі), а пра жыў усе жыццё ў вёсцы Нечкіна, што на Каме-рацэ. З расказу бацькі Валянцін Паўлю-

кевіч даведаўся, што дзед Канстанцін Вікенцьевіч і бабуля Анастасія Адамаўна (у дзявоцтве Ліпоўская) выехалі з вёскі Чарвякі ў канцы XIX стагоддзя. Што прымусіла іх ехаць у чужы край? Вядома, голад, малазямелле... Многія тады ехалі ў далёкі край у пошуках лепшай долі.

Сам Валянцін Серафімавіч аказаўся вельмі цікавым чалавекам. Нарадзіўся ў в. Нечкіна Сарапульскага раёна Удмурцкай Рэспублікі, у 1967 годзе закончыў Маскоўскі энергетычны інстытут і прайшоў працоўны шлях ад інжынера да кіраўніка прадпрыемства. А яшчэ ён піша вершы, якія пранікнёна распавядаюць пра любоў да роднай зямлі, Радзімы, родных яму людзей:

*Село поглатила тьма,
Тускло горят фонари.
Видны вблизи лишь дома,
А дальше пойдн-разбери.*

*Я уезжаю домой,
Ждёт меня там семья.
Вновь расстаюсь я с тобой,
Родина ты моя!*

На развітанне Валянцін Серафімавіч падаваў мне свой зборнік вершаў «Останься со мной», які пастаянна нагадвае пра нашу сустрэчу. Дарэчы, родных пазт так і не знайшоў. Не памятаюць людзі, нават старажылы, Канстанціна Вікенцьевіча Паўлюкевіча. Вось каб на некалькі гадоў раней...

Але памяць жыве. І будзе жыць, пакуль хоць адзін чалавек на Зямлі будзе помніць сваіх родных.

**Алена МАЧЭЛЬ,
Вілейскі раён**

Спадчына ў небяспецы

11 лістапада 2009 г. у абыход рашэння Беларускай рэспубліканскай навукова-метадычнай рады, якое прадпісвала ручную разборку канструкцый, і без дазволу Міністэрства культуры КУП «Мінская спадчына» спрабавала зруйнаваць будынак XIX ст. па вул. Рэвалюцыйнай (былая Койданаўская), 24а. Намаганнямі грамадскаці і спецыялістаў Управлення аховы гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі Міністэрства культуры незаконныя дзеянні «рэстаўратараў» былі прыпыненыя.

Галоўны інжынер прадпрыемства Міхаіл Жых пасля гэтага выпадку абяцаў выконваць працы на аб'екце толькі згодна з рэкамендаванымі тэхналогіямі. Але ж атрымаўшы дазвол міністэрства, у якім прадпісвалася толькі ручная разборка (каб потым як мага болей аўтэнтчнага матэрыялу было выкарыстана пры рэканструкцыі будынка), 30 лістапада «Мінская спадчына» пачала руйнаванне помніка пры дапамозе экскаватара і паспела зруйнаваць цэлае крыло пабудовы.

На дадзены момант працы прыпыненыя Міністэрствам культуры, якое падрыхтавала матэрыялы па парушэннях заканадаўства для ініцыявання пракурорскай праверкі, а Таварыства аховы помнікаў звярнулася ў Пракуратуру Цэнтральнага раёна г. Мінска з просьбай прыцягнуць вінаватых да крымінальнай адказнасці.

Застаецца спадзявацца на сумленнасць пракурорскіх работнікаў, бо працэс знішчэння ці неабгрунтаванага змянення помнікаў можна спыніць толькі стварыўшы прэцэдэнт адказнасці за здзейсненае правапарушэнне.

Уласная інфармацыя

Тэкст звароту ГА «Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры» ў Пракуратуру Цэнтральнага раёна г. Мінска

26 жніўня 2009 г. адбылося пасяджэнне Беларускай рэспубліканскай навукова-метадычнай рады па пытаннях гісторыка-культурнай спадчыны пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь, на якім было прынятае рашэнне пра ўзгадненне праекта «Рэканструкцыя з рэстаўрацыяй і прыстасаваннем помніка архітэктуры XIX–XX стст. будынка № 24а па вул. Рэвалюцыйнай. 1 этап (першачарговія супрацьаварыйныя працы)», які прадгледжвае дэмантаж разбіраемых канструкцый усяго будынка ручным спосабам з іх наступным узнаўленнем.

Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС), Беларускі фонд культуры выказваюць глыбокія спачуванні старшыні Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА **Уладзіміру Рыгоравічу Шчаснаму** ў сувязі з напаткаўшым яго горам – смерцю брата **Аляксандра Рыгоравіча**.

Будынак № 24а з'яўляецца матэрыяльнай нерухомай гісторыка-культурнай каштоўнасцю ў межах комплекснай гісторыка-культурнай каштоўнасці 1-й катэгорыі, якая ўнесена ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь пад шыфрам 711E000001 – Гістарычны цэнтр Мінска.

11 лістапада 2009 г. КУП «Мінская спадчына» (заказчык па правядзенні працаў на будынку № 24а па вул. Рэвалюцыйнай) пачало працы па зносе будынка без дазволу Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, што парушыла арт. 27 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь» і іншыя палажэнні нарматыўна-прававых і метадычных дакументаў у галіне аховы гісторыка-культурнай спадчыны.

12 лістапада 2009 г. Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь сваім прадпісаннем спыніла працы па зносе будынка, а Грамадская назіральная камісія пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны, якая дзейнічае ў адпаведнасці з Пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 22 кастрычніка 2008 г. № 1570 і створаная загадам Міністэрства культуры ад 08 мая 2009 г. № 105, сваім лістом ад 12 лістапада 2009 г. № 5 са свайго боку папярэдзіла КУП «Мінская спадчына» пра недапушчальнасць супрацьпраўных дзеянняў у дачыненні да гісторыка-культурнай каштоўнасці.

Нягледзячы на рашэнне Беларускай рэспубліканскай навукова-метадычнай рады, папярэджанні з боку Міністэрства культуры і Грамадскай назіральнай камісіі аб тым, што выдадзены пазней Міністэрствам культуры дазвол на правядзенне працаў па дэмантажу будынка мае жорстка вызначаныя рэгламенты ручнай разборкі канструкцый будынка з мэтай далейшага максімальнага ўжытку аўтэнтчнага гістарычнага матэрыялу ў далейшай рэканструкцыі і рэстаўрацыі, КУП «Мінская спадчына» і падрадная арганізацыя (невядомая, бо ў парушэнні нарматыўна-прававых дакументаў адсутнічае пашпарт аб'екта) 30 лістапада 2009 г. ажыццяўляюць знос гісторыка-культурнай каштоўнасці з парушэннем вызначаных рэгламентаў, чым парушылі арт. 27, пп. 1:3 арт. 28, арт. 37 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь», іншыя нарматыўна-прававыя акты, шэраг міжнародных метадычных дакументаў у галіне аховы і рэстаўрацыі гісторыка-культурнай спадчыны.

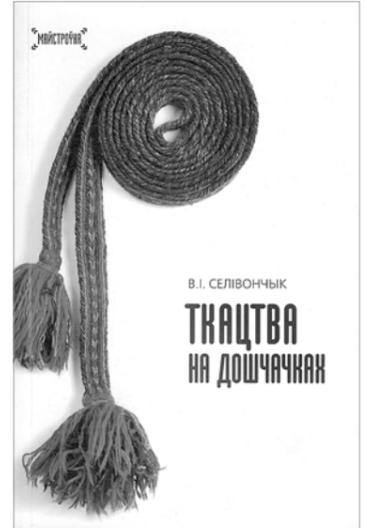
Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры просіць прыцягнуць да крымінальнай адказнасці дырэктара КУП «Мінская спадчына» П. Шыкунца па арт. 428 Крымінальнага кодэкса Рэспублікі Беларусь у сувязі з тым, што яго бяздзейнасць, як кіраўніка прадпрыемства, прывяла да нанясення істотнай шкоды правам і законным інтарэсам грамадзянаў і грамадскім інтарэсам.

Старшыня А. Астаповіч

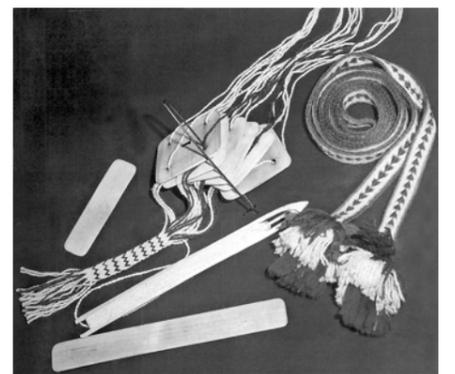
Новае выданне

Для маладых майстрых дапаможнік

Надаўна ў нашай краіне з'явілася новая кніжная серыя «Майстроўня». Грамадскае аб'яднанне «Студэнцкае этнаграфічнае таварыства» выдала кнігу Веры Селівончык «Ткацтва на дошчачках». Як пазначана ў падзагалоўку – «практычны дапаможнік». Прадстаўленне новага выдання прайшло ў Мінскай абласной бібліятэцы імя А.С. Пушкіна. На яго сабраліся не толькі студэнты (фалькларысты і этнографы), але і людзі больш сталага веку, навукоўцы, краязнаўцы. Сустрэча была прыгожа аздоблена традыцыйнымі мелодыямі і танцамі, прысутныя змаглі пабачыць, як майстры ткуць на дошчачках паясы.

Выданне серыі «Майстроўня», патлумачылі ініцыятары яе выхаду, – вымушана неабходнасць. Вельмі шмат моладзі пачало цікавіцца традыцыйнымі рамёствамі, а літаратуры або вобмаль, або яна разрозненая, або – не дастаткова прыдатная для практычнага скарыстання. Таму і надумалі знайсці адмыслоўцаў, якія б змаглі напісаць дапаможнік, адкуль не толькі можна было б узяць як больш інфармацыі пра тое ці іншае рамёства, але і па якім можна было б навучыцца працаваць. Тым больш, падобная літаратура актыўна выдаецца ў іншых краінах. Прыкладам, сяброўскія стасункі моладзі этнаграфічнага таварыства склаліся з шведскай арганізацыяй «Studieforbundet Vuxenskolan» дзякуючы амбасадару Швецыі Стэфану Эрыксану.

Інструменты для ткацтва (ілюстрацыя з кнігі)

Першую кнігу серыі «Майстроўня» напісала маладая Вера Селівончык. Выданне складаецца з некалькіх раздзелаў. Спачатку ідуць «3 гісторыі ткацтва на дошчачках», «Матэрыялы» (з расповедам, як фарбаваць і адбельваць ніткі) і «Інструменты». Асноўнае ж месца аддана тэхніцы ткання, а таксама ўзорам і прыкладам вырабаў, зробленых з дапамогаю дошчачак. У дадатку – традыцыйныя беларускія паясы з музейных і прыватных збораў, схемы ўзораў традыцыйных беларускіх паясоў.

Варта адзначыць, што выданне атрымалася не толькі пазнавальнае і практычнае, але і выкананае на высокім паліграфічным узроўні: якасная папера, паўнаколерны друк, выдатная якасць ілюстрацыяў. Кнігу ў Беларусі надрукавала сумеснае таварыства з абмежаванай адказнасцю «Медысон».

І апошняе. Раз заяўлена серыя, то мусіць быць і працяг. Стваральнікі мяркуюць выпускаць штогод прыкладна па дзве кнігі: «Зыходзіць будзем з неабходнасці, актуальнасці таго ці іншага выдання. Ужо можна казаць, што ў нашых планах надрукаваць кнігі «Гарэты», «Скураны абутак», «Карункі» і «Пульсэтки». Мы ведаем, што іх чакаюць людзі».

Лявон ПАЛЬСКІ, фота аўтара

Вера Селівончык і майстар-клас падчас прэзентацыі кнігі

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету 63320
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА на газету 63320
(індэкс выдання)

ПВ месца літар

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды (паштовы індэкс) (адрас)

Каму (прозвішча, ініцыялы)

Падпіска на «Краязнаўчую газету» – з любога месяца

Ведамасная падпіска
Індэкс 633202
1 месяц 4 725 руб.
3 месяца 14 175 руб.

Індывідуальная падпіска
Індэкс 63320
1 месяц 4 500 руб.
3 месяца 13 650 руб.

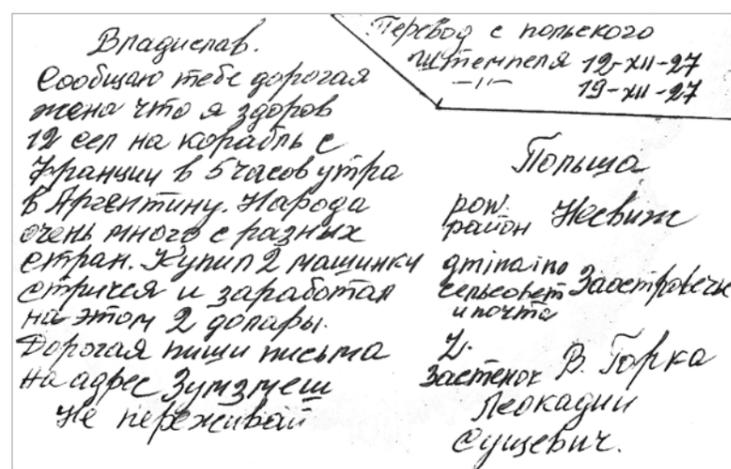
«Я шукаю шчыт, сцяг, паходжанне прозвішча Сушчэвіч, і нічога болей...»

З такімі словамі звярнуўся ў «Краязнаўчую газету» Карлас з Аргенціны, род якога паходзіць з засценка Вялікія Горкі Заастравецкай воласці Слуцкага павета Мінскай губерні (там жыла сям'я яго маці). Падказкаю да пошукаў сваіх родных у Беларусі могуць быць звесткі, якія прыводзіць у лісце Карлас.

«Список землевладельцев Минской губернии. Минск. 1889г. (?) В Слуцком уезде Минской губернии указаны следующие Сушевичи под номерами с 479 по 485: 479 – Сушевич Валериан и Рафаил Иосифовы, крестьяне, римско-католического вероисповедания, имели 15 десятин земли в фольварке Падзери заостровечской волости

(2 стан). 480 – Сушевич Мечислав Александров, дворянин, римско-католического вероисповедания, имел 16 десятин земли в Великих Горках заостровечской волости (2 стан) и 10 десятин в фольварке Якшицы Клецкой волости. 481 – Сушевич Людвиг Александров, крестьянин, римско-католического вероисповедания, имел 6 десятин земли в фоль-

варке Заостровечье заостровечской волости (2 стан). 482 – Сушевич Валериан Иванов, крестьянин, римско-католического вероисповедания, имел 5 десятин земли в фольварке Заостровечье заостровечской волости (2 стан). 483 – Сушевич Франц Степанов, мещанин, римско-католического вероисповедания, имел 92 десятин земли в фольварке Заостровечье заостровечской волости (2 стан). 484 – Сушевич Фортунат Каетанов, дворянин, римско-католического вероисповедания, имел 5 десятин земли в Логвиновичах и Падзери заостровечской волости (2 стан).

485 – Сушевич Дионисий Ефимов, крестьянин, римско-католического вероисповедания, имел 4 десятины земли в фольварке Падзери заостровечской волости (2 стан). Возможно кто-то из этих Сушеви-

чей, или их потомки, позднее жили в Застенке В. Горки». «Прашу пісаць мне на электронны адрас **carzzy2003@hotmail.com** па-іспанску або па-англійску».

Першыя крокі з гісторыі Палескіх чыгунак

Адзначым, што першыя чыгуначныя магістралі ў Расійскай імперыі будаваліся на аснове прыватнага прадпрыемства і прыватнага капіталу. Ураду належала рашаючае слова ў вызначэнні напрамку будучых чыгунак. Канчаткова гэтае пытанне зацвярджалася імператарам. Акрамя таго, самадзяржаўе аказвала фінансавую падтрымку таварыствам, якія будавалі чыгункі, гарантуючы даходы з акцыянерных і аблігацыйных капіталаў і таксама пакідаючы частку гэтых капіталаў сабе.

З пачатку 1880-х гадоў царызм рэзка мяняе сваю палітыку ў адносінах да прыватнага чыгуначнага будаўніцтва і ў шырокіх маштабах праводзіць выкуп чыгунак у казну. З 1891 па 1896 гады чыгуначныя магістралі на тэрыторыі беларускіх губерняў перайшлі ў дзяржаўны сектар эканомікі. І пасля гэтага чыгункі пачалі будавацца за кошт дзяржавы. Яскравым прыкладам стала будаўніцтва Палескіх чыгунак. Экспериментальная чыгуначная лінія Жабінка–Пінск (142,8 км) была пабудаваная яшчэ летам 1882 года як ваенна-стратэгічны аб'ект.

Канчаткова план будаўніцтва чыгунак на Палесіі быў зацверджаны

14 лютага 1883 года імператарам Аляксандрам III, а 12 траўня пачалося будаўніцтва.

Рух па Палескіх чыгунках планавалася адкрываць толькі ў ваенны час, потым планавалася выкарыстоўваць іх толькі днём і толькі пасля было вырашана эксплуатаваць іх звычайным парадкам.

30 снежня 1884 года завяршылася будаўніцтва другога ўчастка Палескіх чыгунак – Вільня–Лунінец і Лунінец–Пінск (376,3 км), па якім з Пінска ў бок Вільні ў гэты ж дзень прайшоў першы таварны састаў. І менавіта гэтая дата – 30 снежня 1884 года – лічыцца днём адкрыцця чыгунак на Палесіі.

З будаўніцтвам Палескіх чыгунак на тэрыторыі сучаснага Ганцавіцкага раёна ўзніклі тры станцыі: Ганцавічы, Люсіна і Малькавічы.

У наступныя тры гады інжынерам Ф.К. Хржаноўскім, пад кіраўніцтвам якога была пабудаваная лінія Вільня–Лунінец, было завершана будаўніцтва іншых чыгунак (Лунінец–Гомель, Лунінец–Роўна і інш.), якія звязалі населеныя пункты Палесся з многімі буйнымі гарадамі.

Першым начальнікам Вільня-Ровенскай, а потым і Палескіх чыгунак быў інжынер шляхоў зносін Іван Іванавіч Хадароўскі (25.03.1883 –

Медаль «У памяць аб пабудове Палескіх чыгунак з 1883 па 1887 гады»

17.06.1893). На 1885 год на Палескіх чыгунках было 68 паравозаў, усе таварныя. У пачатку пасажырскага рух забяспечваўся адной парай паштова-таварна-пасажырскага цягнікоў. У 1887 годзе была ўведзеная другая пара таварна-пасажырскага Вільня-Ровенскай

П.М. Зейферт

Вільня. Будынак упраўлення Палескіх чыгунак (цяпер – Літоўскай чыгункі)

лініі, а з 1896 года на гэтай жа лініі была ўведзеная трэцяя пара. У 1899 годзе на Палескія чыгункі сталі паступаць хуткаходныя пасажырска-паравозы, а з 1910 года з'явіліся паравозы серыі «О».

З пачатку эксплуатацыі чыгунак у якасці паліва для паравозаў выкарыстоўвалі дровы, а з 1905 года на лініі Баранавічы–Лунінец і іншых сталі прымяняць вугаль.

Новы і больш сучасны від транспарту адыграў вялікую ролю ў развіцці Палесся. Магчымаць хуткага і зручнага вывазу лесу, зерня, рыбы, лёну і іншых тавараў і сыравіны ў больш аддаленыя раёны Расійскай імперыі ў значнай ступені садзейнічала развіццю гандлю і рамстваў, прамысловых прадпрыемстваў.

Узніклі новыя населеныя пункты, павялічвалася колькасць сельскагаспадарчых пунктаў. Да прыкладу, пасёлак пры станцыі Ганцавічы, які ў 1884 годзе пачынаў з нуля, у 1909-м налічваў 157 двароў і 1026 жыхароў.

Хуткасць руху цягнікоў на Палескіх чыгунках па тым часе была досыць высокая. Хуткія цягнікі рухаліся да 47 км/г, пасажырска-паштовыя – да 43 км/г і таварна-пасажырска – да 37 км/г.

Працягласць Палескіх чыгунак на перадваенны 1913 год складала 2029 км, у тым ліку 1107,5 км – двухкаляёвы шлях. У рухомым складзе 359 паравозаў, 9127 таварных і 437 пасажырска-вагонаў. На дарозе пабудаваны чыгуначныя майстэрні (у Пінску, Вільні, Гомелі). На Палескіх чыгунках пабудавана 412 драўляных і 235 металічных мастоў, 6 шляхаводаў і іншых штучных пабудов; шпаланасычальны завод, 72 пакаўзны; працавалі 17 вучылішчаў і школаў (на станцыях Баранавічы, Брэст, Пінск, Лунінец і інш.), існавалі курсы па падрыхтоўцы службоўцаў па камерцыйным і тэхнічным руху. Дарога знаходзілася ў распадзенні Міністэрства шляхоў зносін, цэнтр быў у Вільні.

У 1915–1916 гадах, з-за таго, што Баранавічы былі акупаваныя нямецкімі войскамі, была пабудаваная абходная злучальная лінія Гарадзея (Замір'е)–Сноў–Сіняўка–Галынка–Ганцавічы. Гэтая абходная лінія праіснавала да сярэдзіны 1920-х гадоў, пасля чаго з-за непатрэбнасці была разабраная. І сёння ад яе застаўся толькі насып.

У траўні 1918 года Палескія чыгункі былі перададзеныя Народнаму камісарыяту шляхоў зносін.

Віталь ГЕРАСІМЕНЯ, навуковы супрацоўнік Ганцавіцкага раённага краязнаўчага музея

Лінія	Працягласць (версты – км.)	Пачатак, канчаток будаўніцтва	Затраты на будаўніцтва адной вярсты
Жабінка – Пінск	134 – 142,8	1882	32134
Вільня – Лунінец – Пінск	353 – 376,3	красавік 1883 – 30 снежня 1884	42288
Лунінец – Роўна	182 – 194,0	красавік 1883 – 2 жніўня 1885	42288
Лунінец – Гомель	284 – 302,7	чэрвень 1883 – 25 лютага 1886	36141
Баранавічы – Беласток	191 – 203,6	красавік 1885 – 23 лістапада 1886	46678
Гомель – Бранск	256 – 272,9	верасень 1885 – 8 жніўня 1887	45293

Перыяды будаўніцтва, працягласць і кошт асобых участкаў Палескіх чыгунак

Прозвішча, імя, імя па бацьку кіраўніка станцыі Ганцавічы	Перыяд кіравання
Афанасьёў Іван Емельянавіч	1894-1898
Фесюноў Іван Федаравіч	1898-1899
Эльясэвіч Уладзімір Антонавіч	1899-1901
Зейферт Пётр Мікалаевіч	1901-1903
Цебянькоў Іван Андрэевіч	1903-1905
Плаксінін Сяргей Георгіевіч	1905-1906
Галкоўскі Канстанцін Львовіч	1906-1908
Мацулевіч Іосіф Уладзіслававіч	1908-1911
Травін Георгій Васільевіч	1911-1912
Качагура Васіль Іванавіч	1912-1913
Гофман Антон Робертавіч	1913 - ....

Кіраўнікі чыгуначнай станцыі Ганцавічы

Сучасная Вільня – еўрапейскі горад, куды іжнуцца турысты, палітыкі, спартсмены, артысты, бізнесмены і проста госці. Беларусь, як і раней, едзе туды найперш як пілігрым, з асаблівым адчуваннем святасці і значнасці гэтага «места». Знакамітыя беларусы, што раней стала або часова жылі ў Вільні, пакінулі нам своеасаблівыя шляхаводнікі па віленскіх све-

тынях і памятных мясцінах. Але творы выдатных знайцаў Вільні і Віленшчыны Адама Кіркора, Уладзіслава Сыракомлі, Лявона Луцкевіча сёння даступныя і вядомыя далёка не ўсім. Таму ўвазе чытачоў прапануецца своеасаблівая карта-падказка, з якой можна зрабіць віртуальнае або рэальнае падарожжа па віленскіх мясцінах, звязаных з беларускай культурай.

Падарожжа па беларускіх мясцінах Вільні і Віленскага краю

Уявіце сабе, што вы прыехалі ў літоўскую сталіцу з боку Мінска або Ліды і вырашылі самастойна павандраваць па «беларускай» Вільні. З чаго пачаць? Пачніце з «Вострай Брамы святой», як пісаў Максім Багдановіч. Гэта недалёка ад чыгуначнага і аўтобусага вакзалаў.

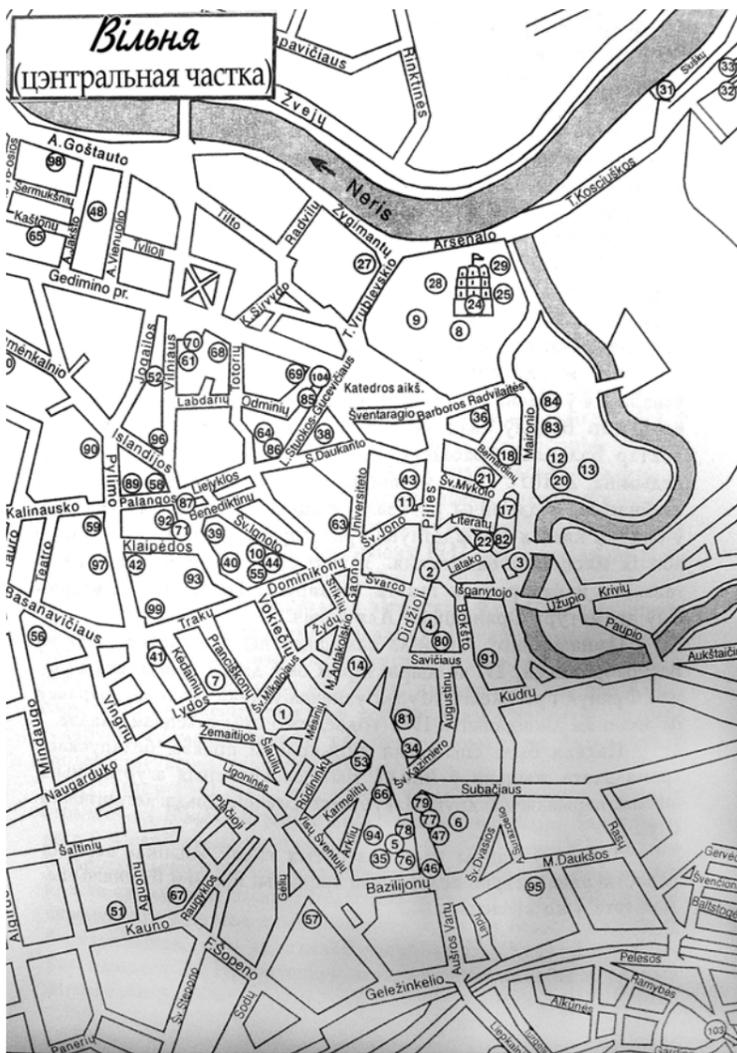
Вострая Брама – гэта рэшткі абарончых муроў, якія былі ўзведзены віленчукамі для абароны стольнага горада ад знешніх ворагаў у XVI стагоддзі. У XVIII стагоддзі над брамай дабудавалі капліцу, дзе знаходзіцца моцна шанаваны католікамі і праваслаўнымі цудадзеіны абраз Вастрабрамскай Божай Маці.

Ад Вострай Брамы бярэ пачатак вуліца Ausros Vartu (Вастрабрамская), на якой па правым баку размяшчаюцца ўваход у капліцу і касцёл Св. Тэрэзы, а за ім праваслаўны манастыр у імя Св. Духа. Гэты манастыр быў шырока вядомы як духоўны і культурны цэнтр беларускіх зямель Вялікага Княства Літоўскага (ВКЛ) і, шырэй, Рэчы Паспалітай.

Храм і манастыр былі заснаваны ў 1597 годзе стараннем Віленскага праваслаўнага брацтва з удзелам гараджанаў і мясцовай знаці. Пры манастыры дзей-

нічалі школа, друкарня і прытулак для бедных. З брацкай друкарні выходзілі набажэнскія кнігі, падручнікі, палемічная літаратура. У школе выкладалі знакамітыя педагогі, багасловы, пісьменнікі. Лявонцій Карповіч (1580–1620), заснавальнік і першы архімандрыт Свята-Духава манастыра, вядомы пісьменнік-палеміст, рэктар брацкай школы, памёр і пахаваны ў Свята-Духавым манастыры. Вынікам педагогічнай дзейнасці пісьменніка-палеміста Мялецця Смятрыцкага (1577–1633) стала «Граматыка славянская» (1618), кніга, якую М. Ламаносаў побач з «Арыфметыкай» Л. Магніцкага называў «брамай сваёй вучонасці». Сярод найбольш вядомых выпускнікоў Віленскай брацкай школы – Сільвестр Косаў (канец XVI стагоддзя – 1657), багаслоў, прапаведнік, пісьменнік-палеміст, у 1647–1657 гадах мітрапаліт Кіеўскі і ўсяе Русі.

Па левым баку вуліцы праз манументальную браму ў стылі позняга віленскага барока трапляем у двор, утвораны «базыльянскімі мурамі». Папярэдне даведаўшыся пра іх гісторыю, мы ў гэтым месцы зможам расчытаць адразу некалькі пластоў нашай даўніны. Самы ранні, звязаны з прыняццем хрысціянства ў Вільні і пакараннем праз павешанне на святым дубе ў 1347 годзе першых хрысціян, прыдворных князя Альгерда – Антонія, Іаана і Яўстафія (іх язычніцкія імёны Кумец, Круглец і Няжыла). Пазней на месцы гібелі пакутнікаў жонкай Альгерда Юльянай быў пабудаваны драў-

ляны храм у гонар Святой Троіцы, пры якім пачаў дзейнічаць аднайменны манастыр. Узведзены на тым месцы ў пачатку XVI стагоддзя гетманам ВКЛ Кан-

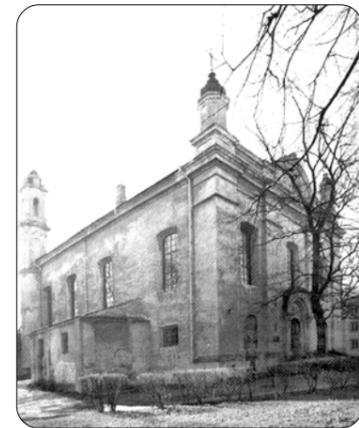
станцінам Астрожскім мураваны сабор у імя Святой Троіцы захаваўся да нашага часу. Пра падзеі XIV стагоддзя паведамляе табліца, умураваная пры ўваходзе ў храм. Тут жа, у нішы, бачым пашкоджаныя часам фрэскі з выявамі святых віленскіх пакутнікаў.

Згодна з прывілеямі караля Жыгімонта III Вазы ад 1589 і 1592 гадоў пры Троіцкім манастыры праваслаўным брацтвам была заснаваная друкарня, якая выдавала тэксты Святога Пісання, набажэнскія кнігі, школьныя падручнікі, палемічную літаратуру, у тым ліку творы Мялецця Смятрыцкага, Стафана і Лаўрэнція Зізанняў.

З 1608 года манастыр перайшоў ва ўласнасць уніяцкага ордэна базыльянаў. У 1624 годзе Л. Мамоніч перадаў ім некалькі варштатаў і наборных прыфтоў, што дазволіла базыльянам арганізаваць сваю друкарню. У ёй выдавалася набажэнская і тэалагічная літаратура, панегірыкі і падручнікі. У канцы XVIII стагоддзя выходзілі таксама кнігі паэзіі, прозы, драматургіі.

У 1823 годзе ўлада стала часткова выкарыстоўваць базыльянскія муры пад турму. Пасля арышту сяброў

ры Адам Міцкевіч (1798–1855), літаратар і даследчык прыроды Тамаш Зан (1796–1855), беларускі паэт і фалькларыст Ян Чачот (1796–1847), геолог, даследчык Чылі Ігнат Дамей-

Царква Віленскага Троіцкага манастыра

ка (1802–1889) і іншыя дзеячы навукі ды культуры. Адам Міцкевіч якраз тады працаваў над вядомай драматычнай паэмай «Дзяды». Месца зняволення (прыбудова паміж царквой і манастырскім корпусам) не захаваўся. На будынку, узведзеным на тым месцы пазней, можна пабачыць дошку з надпісам «Тут быў у зняволенні Адам Міцкевіч 1823.X.23–1824.IV.21.», а ўсярэдзіне – мемарыяльны пакой паэта. Цяпер тут размяшчаецца інжынерна-будавнічы інстытут.

З 1919 да 1937 года ў адным з манастырскіх будынкаў (Вастрабрамская, 9) размяшчалася Віленская беларуская гімназія – адна з першых беларускіх сярэдніх навучальных устаноў у Заходняй Беларусі (працавала да 1944 года). Пры гімназіі быў створаны прытулак для дзяцей, асірочаных Першай сусветнай вайной. Ім апекаваўся ксёндз Адам Станкевіч (1891–1949), вядомы гісторык, публіцыст, літаратуразнавец і асветнік. У гімназіі дзейнічалі вучнёўскія гурткі, духавы аркестр, хор, бібліятэка, выдаваліся друкаваныя і рукапісныя часопісы. У ёй вучыліся пісьменнікі з Заходняй Беларусі Валянцін Таўлай, Анатоль Іверс, Алесь Салагуб, Якуб Міско. Выкладчыкамі працавалі класік беларускай літаратуры Максім Гарэцкі, харавы дырыжор і фалькларыст Рыгор Шырма, літаратуразнаўца, паэт і грамадскі дзеяч Ігнат Дварчанін. У 1937 годзе гімназія пераехала ў памяшканне на вуліцы Дамініканскай.

Лідзія
КАЛУЖАНКА,
г. Мінск

(Працяг будзе)

Брама Святадухаўскага манастыра

Цьвер прыехаў Шэквал, братаніч татарскага хана Узбека. Зь ягоным прыездом у Цьверы пачалося «насиліе творитися», што прывяло да паўстання 15 жніўня 1327 г. У выніку татары былі перабітыя, татарскі княжыч Шэквал спалены. Паўстаньне ў Цьверы паслужыла нагодаю маскоўскаму князю Івану Данілаваму Каліце атрымаць дапамогу ад хана Узбека – 50 тысяч вояў. Каліта цяпер вырашыў расправіцца з супернікам князем Аляксандрам Міхайлавым Цьвярскім. Упэўнены ў перамозе, Іван Каліта рушыў на Цьвер з 100-тысячнай арміяй вояў. Князь Аляксандар Міхайлаў Цьвярскі зразумеў, што ня мае сілаў супрацьстаяць маскоўскаму князю. Ён забраў жонку, дзяцей і верных баяраў ды паехаў у Пскоў. Пскавічы добра ведалі цьвярскія падзеі, цёпла прынялі князя Аляксандра, прысягнулі яму і «крест целоваша, что его не выдати князем масковицким».

Іван Каліта, гнаны прагаю помсты, падышоў да Ноўгарада. Тым часам пасланцы Каліты прыбылі ў Пскоў з патрабаваньнем, каб князь Аляксандар ехаў у Арду на суд да хана Узбека. Аляксандар ня быў наўным і добра ведаў, што яго чакае ў Ардзе. Ён разважаў, што лепш памерці яму аднаму, чымсьці губіць «христианы» (хрысьціянаў-пскавічаў). Верныя Аляксандру пскавічы склікалі веча і пастанавілі цьвёрда стаяць за князя Аляксандра Цьверскага.

Яны ня радзілі яму ехаць у Арду, абяцаючы «оже что будет на тебе, изомрем, господине, с тобою во едином месте».

Князь Аляксандар Міхайлаў Цьвярскі супакоіўся, паверыў пскавічам. Калі пастанова пскоўскага веча дайшла да маскоўскага князя Івана Каліты, той занепакоіўся,

упалохаўся, бо ведаў ваяўнічасць і мужнасць пскоўскіх вояў. Пачынаць бойку з такімі адважнымі воямі было рызыкаўна. Князь Іван Данілаў Каліта вырашыў парадзіцца з хітрым грэкам мітрапалітам Феагностам. Мітрапаліт парадзіў маскоўскаму князю выкарыстаць не войскі, а духоўны меч. «И по-

нафема мітрапаліта (дарэчы, першая на Русі) занепакоіла Аляксандра. Ён звярнуўся з прамовай да пскоўскага веча: «Братия моя и друзи мои, не буди на вас проклятия ни отлучения мене ради, еду из града вашего вон».

Князь Аляксандар падзякаваў пскавічам за прытулак,

чыць яго да Вялікага Княства Літоўскага. Тым болей, усе ведалі, што Пскоўшчына і Вяліканоўгародчына – часткі крывічоўскай зямлі, звычай і прыкметаў. Маскоўцы б'юцца і цягнуцца не на свае мардвафіна-комі землі, а лезуць на чужанітнае ім крывічоўства.

Выкарыстоўваючы нагоду прыезду мітрапаліта Феагно-

проста ягоным сюзэрэнам. Пасылаючы Аляксандра Цьвярскага ў Пскоў, згадзіўся з яго прапановаю-просьбаю – зрабіць пячатку з крывічка-літоўскай эмблемай: рыцар-князь на кані з мячом над шаломом уверсе. На адваротым баку пячаткі Цьверскі змясьціў надпіс: «Печать княжа Олександрова».

Такія пячаткі знойдзеныя падчас археалагічных раскопаў Пскова ў 1962 і 1972 годзе. Археолог і гісторык Пскова С.В. Бялецкі сабраў звесткі пра многіх Аляксандраў, княжылых ў Пскове ў XIV–XV стст. Прааналізаваўшы іх побыт і справы ў горадзе і зямельстве, ён прыйшоў да высновы, што толькі князь Аляксандар Міхайлаў Цьвярскі мог быць уласнікам такіх пячаткаў. На думку С. Бялецкага, выява «литовского всадника» на пячатцы Аляксандра «связана с политическим альянсом князя Аляксандра Міхайлавага Цьвярскога з вялікім князем літоўскім Гедзімінам».

Так князь Аляксандар знайшоў прытулак і абарону ў Вялікім Княстве Літоўскім, стаў памочнікам і васалам вялікага князя Гедзіміна, выканаў пажаданьне свайго сюзэрэна, змясьціўшы на пячатцы крывічка-літоўскую эмблему вялікага князя Гедзіміна з радства Рурывічаў.

Гэткую-ж сытуацыю маем у 1333 годзе, калі Ноўгарад быў у неладзе з маскавіцкім князем Іванам Данілавым Калітам. Тады Ноўгарад ня толькі памірыўся з пскавічамі й іхным князем Аляксандрам Цьвярскім, але папрасіў вялікага князя Гедзіміна прыслаць ім ягонага сына Нарымунта-Глеба княжыць у Ноўгарад.

Гедзімін, пасылаючы Глеба ў Ноўгарад, даручыў яму зрабіць пячатку, па нашым меркаваньні, з айчынай традыцыі і звычайнасці, з Гедзімінавай эмблемай – верхнік на кані, шабля ўверсе.

Пракняжыў Глеб усяго два гады. Ноўгарад памірыўся з Іванам Калітам, у 1335 годзе прыйшлося князю Глебу пакінуць Ноўгарад і пераехаць на княжаньне ў Полацк. Там ён з полацкім епіскапам Грыгорам прывесіў пячатку да гандлёвага дагавору з Рыгай, не раней лістапада 1338 года. На пячатцы Глеба на адным баку была тая самая эмблема, якая значылася і на ноўгародзкай пячатцы – рыцар-князь на кані з мячом увышшу, на другім баку надпіс: «Печать княжа Глебова».

Паводле Мар'яна Гумоўскага вялікі князь Гедзімін прывесіў у 1323 годзе маестатную (гарадская, месцавая) пячатку да ліста папы Яна XXII. Пячатка не зьбераглася, яна добра вядомая з апісаньняў. На ёй выява князя на троне з мітрай на галаве. Па пэрымэтры пячаткі – лацінскі напіс:

«+ S. DEI GRACIA GEDEMINI LETHVINORVM ET RVTHENOR REG».

Міхась БЕЛЯМУК
(Кліўленд, ЗША)

(Заканчэньне будзе)

Пячатка князя Аляксандра Цьверскага і пячаткі князёў Гедзімінавых

Паўстанне ў Цьверы супраць татарскага паша Шэквала ў 1327 годзе (мініяцюра з летапіснага зводу XVI ст.)

за іх мужнасць, папрасіў заапекавацца ягонымі жонкай і дзяцямі. Сам прыблізна ў лістападзе 1329 году, разьвітаўшыся, пакінуў Пскоў. Пскоўскі летапісец журботна піша: «Тогда бяшеть во Пскове туга и печаль и молва многа по боголюбным князи Александры».

Пасьля ад'езду князя Аляксандра Цьверскага, пскавічы паслалі паслоў да маскоўскага князя Івана Данілавага Каліты зь весткай, што Аляксандра Цьверскага ў Пскове няма. Іван Каліта зрабіў выгляд, што задаволены весткай, пагадзіўся аднавіць мірны дагавор з пскавічамі. Мітрапаліт Феагност згадзіўся зьняць свой праклён і адлучэньне з псковічаў.

Князь-жа Аляксандар, каторы стаўся ізгоем, выгнаннікам з свайго Цьвярскога княства, знайшоў прытулак у князя Гедзіміна. Письмовыя крыніцы не паведамляюць пра ягонае жыцьцё ў Вялікім Княстве Літоўскім, але можна прыпушчаць, што вялікі князь Гедзімін сустрэў Аляксандра прыхільна, бо Аляксандар даводзіўся Гедзіміну сваяком. Ягоны старэйшы брат Дзьмітры быў пашлюбаваны з дачкою Гедзіміна Марыяй. 15 верасня 1325 году князь Дзьмітры быў закатаваны ў Ардзе.

Князь Аляксандар пражыў у Літве 18 месяцаў і ў канцы травеня 1331 году вярнуўся ў Пскоў. Пскавічы вельмі абрадаваліся прыезду князя Аляксандра Цьверскага, «прияша его с честью и посадиша его во Пскове на княжени».

Раз Пскоў падпарадкоўваўся ноўгарадзкаму архіепіскапу, Аляксандар і Гедзімін вырашылі сьпярша ўнезалежніць Пскоў рэлігійна, а затым і палітычна – прылу-

Даўмонтэй горад у Пскове (выява на абразе «Стрэчаньне» з капліцы Уладькавага крыжа, прарысоўка)

ста ва Уладзімер Валынскі, яны восеньню 1331 году паслалі пасольства з просьбаю хіратанізаваць манаха Арсеня на епіскапа пскоўскага. Іх просьба была-б задаволеная, каб ва Уладзімер Валынскі акурат у тыя часы не зьявіўся ноўгарадзкі ўладчык Васіль, які з асабістых хібных рэўнасных меркаваньняў супрацівіўся хіратаніі Арсеня, даказваючы, што ў Пскове ніколі не было епіскапа, што Пскоў належыць да ноўгарадзкай праваслаўнай епархіі. Тыя доказы аўтарытэтнага рэлігійнага хібніка паўплывалі на мітрапаліта Феагноста, ён адмовіўся «поставити во Пскове своего им епископа».

Ноўгарадзкі леталісец адзначыў, дакараючы пскавічам: «изменили крестное целование к Новуграду, посадили себе князя Александра Цьверскага из литовския руки».

Гэтая летапісная інфармацыя сьведчыць, што Пскоў, як і раней, стаў падпарадкоўвацца сваёй Айчызне, літоўскаму вялікаму князю Гедзіміну.

Да 1331 году князь карыстаўся пячаткай, на якой быў вобраз сьвятога воіна Аляксандра ў поўны рост зь дзідай і шчытом. На другім баку пячаткі – Хрыстос на троне. Пячатка зьбераглася пры дагаворы Ноўгарада з князем Аляксандрам Цьвярскім 1326–1327 году.

Пасьля 1331 году наступіла зьмена эмблемы на пячатцы князя Аляксандра. Беручы пад увагу паведамленьне ноўгарадзкага летапісца, што князь Аляксандар стаў пскоўскім князем «из литовския руки», можна меркаваць, што вялікі князь Гедзімін быў не

сла мітрапаліт во Псков проклятие и отлучение на князя Александра и на весь Псков».

Пячаткі князя Аляксандра: да 1331 года (уверсе) і пасля

Мне шмат гадоў, я вельмі слабы. Дазвольце выказаць падзяку народу беларускаму, што я нарадзіўся сярод яго. Годна служыў яму на ўсіх дарогах і сьцяжынах. Дазвольце напасадак шчыра папрасіць хоць раз нічога не правіць у тэксце. Усё жыцьцё па меры магчым прайдзіўся да канца, дык няхай так і будзе. Памірай Бог Беларусі, яе сынам і дачкам.

З павагаю – айтар

Жыццёвыя ўрокі настаўніка

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Пад час вучобы ў БДУ імя У.І. Леніна мне давялося слухаць лекцыі вядомых, вельмі аўтарытэтных выкладчыкаў, акадэмікаў, прафесараў І. Навуменкі, А. Адамовіча, А. Лойкі, Дз. Бугаёва і іншых. Таму па маладосці я лічыў, што маю вельмі трывалы і разнастайны веды па літаратуры, тым больш, з восьмага класа выпісваў і чытаў часопісы «Полымя», «Малодосць», штотыднёвік «ЛіМ».

Але тут, у кабінце Родчанкі, для мяне адкрываўся новы свет і новыя падыходы да літаратуры, да асобных мастацкіх твораў некаторых рэпрэсаваных пісьменнікаў, адбылася знаёмства з забароненай у той час літаратурай. Рыгор Віктаравіч прычыняў акно, занавешваў фіранку і выкладаў на стол п'есу Купалы «Тутэйшыя», або зборнік вершаў Л. Геніюш «Адродных ніў» ці захаваныя з часоў вайны вершы слупкіх паэтаў-эмігрантаў.

Паказваў рукапісы вершаў У. Жылкі, паэзію якога ён дасканала ведаў і глыбока разумее, вельмі ганарыўся, што маці яго была з роду Жылкаў. Рыгор Віктаравіч знаёміў мяне з творамі пісьменнікаў Слуцкай філіі «Малодняка», Слуцкімі летапісамі.

І калі на пачатку 1980-х гадоў я стаў кіраўніком метадычнага аб'яднання Слуцкіх настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры, то заўсёды, рыхтуючы чарговае пасяджэнне, імкнуўся даць асветліць самую надзённую тэму Рыгору Віктаравічу. Выступленні сталага дасведчанага настаўніка зацягваліся на гадзіны, яго думкі, меркаванні былі нечаканымі для калег, а часам, адзначу, вельмі смелымі для гадоў так званага застою.

Р. Родчанка мог выказацца крытычна не толькі ў адрас мясцовых уладаў, але і тагачаснага ЦК КПБ.

Запомнілася яго лекцыя пра культурна-асветніцкую і творчую дзейнасць Я. Дылы. Тады гэтак імя не ўпаміналася ў літаратуразнаўчых кнігах, і ўсім нам было цікава слухаць аб гэтай яркай асобе.

У канцы выступлення ён зачытаў змест свайго пісьма першаму сакратару ЦК КПБ П.М. Машэраву, у якім прасіў аказаць матэрыяльную дапамогу Я.Л. Дылу. А потым чытаў ліст з горада Саратава, у якім Я. Дыла шчыра дзякаваў за матэрыяльную дапамогу Урада Беларусі. На атрыманых грошы ён змог купіць сабе паліто і абутак.

Згадваю, як аднойчы мне давялося быць з Рыгорам Віктаравічам на курсах настаўнікаў у Мінску. Праз два дні нашай вучобы да мяне падышла кіраўнік курсаў Л.І. Апаровіч і звярнулася з просьбай, якая

мяне вельмі здзівіла. Яна прасіла, каб я пераканаў свайго старэйшага калегу ехаць дадому, а пасведчанне аб праходжанні курсаў яму выпішуць авансам. Уся справа была ў тым, што некаторыя маладыя лектары курсаў проста баяліся ісці ў аўдыторыю, бо Рыгор Віктаравіч паспеў задаць пытанне аднаму з выкладчыкаў, на якое той не змог адказаць, а другому зрабіў слухную заўвагу, калі той пачаў гаварыць штосьці пра «Біблію» як атэіст.

Родчанка заўважыў:

— Яна даўно філосафамі і літаратарамі разабраная на цытаты, а вы з крытыкай.

Пасля гэтага выкладчык навуковага атэізму адмовіўся ад лекцыі.

.....
Р. Родчанка мог выказацца крытычна не толькі ў адрас мясцовых уладаў, але і тагачаснага ЦК КПБ
 .....

Я далікатна пагаварыў з Рыгорам Віктаравічам, і той, паклікаўшы нашага кіраўніка, жартаўліва сказаў:

— Так хацеў павучыцца ў маладых дацэнтаў, а яны, бачыце, не хочуць чытаць лекцыі Родчанку. Дык адпусціце нас дваіх з маім малодшым калегам. Мы самастойна папрацуем у Ленінскай бібліятэцы, а пасля здадзям залік.

Наша кіраўніца з радасцю згадзілася.

Тады ж, пад час курсаў, мы некалькі разоў наведваліся ў Акадэмію навук. І аўтарытэт майго старэйшага калегі ў маіх вачах яшчэ больш узрос, калі аднойчы ў гэтай шанойнай установе дырэктар Інстытута літаратуры І.Я. Навуменка, падаўшы руку Рыгору Віктаравічу, шчыра павітаўся:

— Вельмі рады бачыць слупкага акадэміка.

Пасля я неаднойчы чуў, як яму прысвойвалі гэтак высокае званне Я. Скрыган, В. Вітка, М. Лазарук і іншыя.

У 1988 годзе мне давялося выступаць з дакладам: «Выкарыстанне краязнаўчага матэрыялу на ўроках беларускай мовы і літаратуры», на VIII Усесаюзных педагогічных чытаннях у г. Ташкенце. Я гаварыў не столькі пра свой вопыт работы, а больш пра работу сваіх калег, слупкіх настаўнікаў. Слуцкаму краязнаўцу Р. Родчанку, яго плённай дзейнасці ў маім выступленні было адведзена асобнае месца. Даклады ацэньваліся журы, якое ўзначальваў наш слупкі акадэмік М.А. Лазарук.

Пасля ўручэння ўзнагародаў ён паклікаў мяне і спытаў: — Мікалай Іванавіч, што новага ўзялі для сябе з гэтага вялікага форуму?

Я, памятаю, не задумваючыся адказаў:

— Вы ведаеце, Міхась Арсеньевіч, усё пачулае і ўба-

чанае тут я ўжо сустракаў у рабоце слупкіх настаўнікаў.

Пахваліўшы вядомых слупкіх педагогаў, якіх ён асабіста ведаў, мой суразмоўца падвёў рысу:

— Ну, а слупкаму акадэміку Родчанку перадавайце мае асабістае шчырае прывітанне.

У тым, што аўтарытэт краязнаўцы, літаратуразнаўцы, фалькларыста Р. Родчанкі сярод навукоўцаў і пісьменнікаў быў вялікі, мне даводзілася пераконвацца яшчэ не аднойчы. І я, як ніхто іншы, добра ведаў, што гэтае прызнанне было заслужана не толькі талентам даследчыка, яго высокім інтэлектам, любоўю да роднай Слуцкіны, а яшчэ і выключнай працаздольнасцю.

Наглядзячы на суровае партызанскае дзяцінства, раненне галавы, якое пасля на працягу ўсяго жыцця не аднойчы выводзіла яго са строю, ён заўсёды быў у творчым пошуку. Шмат прыходзілася працаваць у архівах і бібліятэках Ленінграда, Варшавы, Кракава, Кіева, Мінска. Гэта патрабавала шмат часу, здароўя і сродкаў, якіх не заўсёды хапала. Яму ж ніхто не аплачваў творчы камандзіроўкі. І ён, ахвяруючы сваім невялікім заробкам настаўніка, а пасля і пенсіяй па інваліднасці, ездзіў у далёкія пазрэжкі, жыў у гасцініцах, забодрываў супрацоўнікаў архіваў і бібліятэк, каб мець доступ да рэдкіх выданняў і дакументаў.

Я бачыў, як ён умеў гэта рабіць. Купляў шчодрый падарункі, і яму заўсёды ішлі на сустрэчу. Тут ён не лічыў грошы — абы здабыць інфармацыю, хаця ў жыцці Рыгор Віктаравіч быў чалавекам ашчадным.

Сёння ў маіх настаўніцкіх архівах захаваліся першыя машынапісныя тэксты некаторых працаў даследчыка. Асабліва я захоўваю тыя старонкі, якія не ўвайшлі ў яго кнігі. У наш час, паўна, тыя разважання і думкі аўтара не выклікалі б у рэдактара перасцярогі, а ў канцы 1980-х цікавыя факты, здабытыя ўдумлівым краязнаўцам, бязлітасна выкідваліся з яго кнігі. Я прывяду выкраслены ўрывак аб узнікненні нашага горада з кнігі «Слуцкая старасветчына» без рэдактарскай праўкі.

«А. Грыцкевіч у кнізе «Слуцк» катэгарычна сцвярджае: «У 1160 г. Слуцк упершыню становіцца сталіцай невялікага асобнага княства» (стар.4).

А ці ўпершыню стаў сталіцай княства Слуцк у 1160 г.? Я сумняваюся ў гэтым. І вось чаму. Недзе ў 1116 годзе (за 44 гады да 1160 г.) Мінскі князь Глеб спаліў Слуцк. І спаліў ён яго, мусіць, не таму, што гэта быў гарадок

У тэатры «Зьніч»

У гэтым месяцы Беларускі паэтычны тэатр аднаго актёра «Зніч» запрашае на два новыя спектаклі.

14 снежня ў Малой зале імя Р. Шырмы Белдзяржфілармоніі пройдзе паэтычна-музычны спектакль «**Дарожны рэквіем**». У пастаноўцы скарыстаныя творы Пімена Панчанкі, Анатоля Вярцінскага, Анатоля Грачанікава ды іншых паэтаў. Выканаўцы — артысты тэатра «Зніч». Спектакль прымеркаваны да 65-годдзя перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне.

19 снежня мяркуецца прэм'ера мнаспектакля «**Пяцюк на чалежнікі**». Ён створаны паводле твораў Змітрака Бядулі. Выканаўца — Галіна Дзягілева.

21 снежня тэатр запрашае на рамантычную мнаоперу Алега Залётнева «**Адзінокі птах**». Глядач яшчэ раз перагорне старонкі жыцця і творчасці выдатнага паэта, класіка некалькіх літаратураў Адама Міцкевіча. Лібрэта напісала Галіна Дзягілева, выканаўца — лаўрэат міжнародных конкурсаў Андрэй Марозаў.

17 снежня у тэатры чакаюць маленькіх глядачоў — пройдзе лялечны мнаспектакль Лявона Мікіты «**Пра ката Сафрона і пеўніка Андрона**». Дзецям прапануецца паразважаць, ці можна знайсці шчасце, як яго заслужыць... Выканаўца — Леанід Сідарэвіч.

Дзяцей чакаюць у тэатры і **21 снежня** — запланаваная прэм'ера яшчэ аднаго лялечнага мнаспектакля — «**Граф Глінскі-Папаялінскі**». У аснову яго пакладзена аднайменная казка Артура Вольскага. Выканаўца — Вячаслаў Шакаліда.

Вечаровыя спектаклі пачынаюцца а 19-й гадзіне, дзённыя — а 15-й. Пастаноўкі адбываюцца ў тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены ў Мінску (апроч асобна адзначаных). Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне ў Мінску **(017) 331-75-53**.

«Пра ката Сафрона і пеўніка Андрона»

без князя. Слуцкі князь, відаць, добра насаліў Мінскаму да гэтага. Дык вось, у 1116 годзе Слуцк быў спалены. Паколькі ў той час горад быў драўляны, то ён згарэў увесь... У сувязі з гэтым невядомы нам Слуцкі князь перанёс сваю сталіцу, скажам, у Клецк ці ў Капыль. Слуцк між тым паволі адбудоваўся. У час пераносу сталіцы са

слухныя. За імі аўтар — чалавек прамалінейны, бескампрамісны, праўдалюб і патрыёт.

...Рыхтуючы гэты матэрыял, я набыў у бібліятэках Слуцка і Мінска. Здзіўляюся, наколькі зачытаных кнігі нашага земляка. Значыць, яны запатрабаваныя жыццём. Сотні разоў звяртайся да іх і я, рыхтуючыся да ўрокаў, выступленняў і проста, каб спатолюць душу, сустраўшыся са сваім старэйшым калегам на старонках яго кніг, і ўспомніць, як некалі ў роздуме ён гаварыў:

— Не будзе мяне, Мікола, але людзі будуць чытаць мае творы і ўспамінаць мяне добрым словам. І мае жыццёвыя ўрокі дадуць добры плён.

Калі сёння задумваешся над месцам настаўніка ў грамадстве, над яго лёсам, то зной і зной прыходзіш да высновы, што сапраўдны настаўнік — гэта ў першую чаргу асоба, якая павінна ўвабраць у сябе і дасведчанасць, і інтэлект, і высокую духоўнасць, а галоўнае — любоў да роднага краю, людзей, сярод якіх накіравана жыць і працаваць таму, хто вучыць.

Мікалай ХІЛБКО,
 дырэктар Слуцкай
 трэцяй школы,
 выдатнік адукацыі
 Рэспублікі Беларусь

.....
Шмат прыходзілася працаваць у архівах і бібліятэках Ленінграда, Варшавы, Кракава, Кіева, Мінска. Гэта патрабавала шмат часу, здароўя і сродкаў, якіх не заўсёды хапала
 .....

спаленага Слуцка ў суседні горад князь і межы княства перакроіў. Праз 44 гады, калі Слуцк адбудоваўся і быў прыгодны для княжацкага пасаду, яго выдзялілі новаму князю. Магло так быць? Магло.

Гэта верагодна так, як верагодна і тое, што на тым месцы, дзе цяпер стаіць Мінск, некалі стаяў горад Свіслачск (назва падобная трапляецца ў старажытнай літаратуры). Пасля таго, як Мінск на Мене спалілі, Менскі (Мінскі) князь пераехаў у цэлы Свіслачск і перайменаваў яго ў Менск (Мінск). Верагодна? Думаю, што так...»

Гэты тэкст патрабуе рэдактарскай і карэктарскай праўкі. Але самі довады вельмі

Старасць і стараста ў лясной вёсачцы

Для многіх вяскоўцаў першы дарадца і зычлівы сусед – гэта стараста. Пра аднаго з іх і хачу расказаць. Уладзімір Канстанцінавіч Гарэлік абраны на пасаду старасты вёскі Дзетапля Ацмінаўскага сельсавета.

Цяпер у гэтай некалі вялікай лясной вёсцы больш за дваццаць двароў пустуюць, закінутыя сады і пабудовы, пазабіваныя вокны хатаў, вакол якіх буяе пустазелле. Толькі дзе-нідзе сіратліва стаяць над калодзежамі, што пазарасталі мохам, жураўлі – ужо без вёдраў... Паводле закона многія з такіх сядзібаў трэба зносіць. Толькі ў дзесяці дамах, налічылі мы, жывуць людзі. З 13 чалавек – 5 мужчынаў-халасцякоў, астатнія ўдовы-пенсіянеркі. Некаторым ужо за 80 гадоў. А самыя старыя – удзельнік Вялікай Айчыннай вайны Уладзімір Стэфанавіч Свяршчок і ягоная жонка, якім ужо па 90. Адзіная радасць для іх – прыезд з горада любых дачкі і ўнучкі.

– На жал, вымірае вёска, – з сумам кажа Уладзімір Канстанцінавіч. – Некалі ў нас было шмат моладзі і дзяцей. Была пачатко-

вая школа, быў свой магазін тавараў штодзённага попыту, свая хата-чытальня... Свайго клуба ў нас не было, але часта моладзь збіралася на вечарынку, хлопцы скідаваліся па два-тры рублі, наймалі гарманіста і танцавалі, абавязкова – парамі: полечку, вальсы, кадрылю ў 12 каленаў, падыспань, кракавяк. Збіраліся вяскоўцы розных узростаў. Часам вядучы, самы бойкі хлопец, выходзіў у цэнтр кола і зычна абвешчаў: «А цяпер танцуюць усе старэйшыя – нашыя бацькі, дзядулі, бабулі...» І моладзь пачынала вакол вадзіць карагоды, а ў цэнтры ганарова з пачуццём годнасці кружылі іхнія родныя. Як гэта было кранальна! Чаму цяпер моладзь не вучаць танцаваць? Ні ў школе, ні ў каледжах ці ВНУ не навучаюць тым жа вальсам... Ды й плаваць не кожны навучаны – а гэта ж таксама важна.

Некалькі гадоў таму памерла жонка Уладзіміра Канстанцінавіча – Галіна Вікенцеўна. Але ён працягвае весці гаспадарку: трымае жывёлу, ёсць нават конь, мае і сельгасрыштунак – як у

кожнага працавітага вясковага гаспадара. А пасада накладвае адказнасць не толькі за сябе.

– Вы стараста. А нейкія прывіліеі маеце?

– Ды не. Але ж калі займаешся нечым карысным для блізкіх, атрымліваеш ад гэтага пэўнае задавальненне – то і праблемы ўласныя адыходзяць на другі план.

А клопатаў у старасты хапае. Часцяком наводзіць парадка на мясцовай ферме, каля пустых хатаў, на вясковай вуліцы, нават уздоўж заасфальтаванай аўтадарогі (шчасце, што чатыры разы на тыдзень з райцэнтра двойчы на дзень прыходзіць рэйсавы аўтобус). А яшчэ яго можна пабачыць на падворку то адной, то другой адзінокай бабулькі: то дах падправіць, то дапаможа распілаваць тоўстае паленне сваёй бензапілою, то на кані падвязе дровы ці корм скацінцы...

А на мясцовых могілках з ягонае ініцыятывы праваслаўны і каталіцкі святары ўсталавалі два вялікія крыжы. Цяпер і на могілках наведзены парадак.

– Для мяне гаспадарчыя клопаты не ў цяжар, – кажа Уладзімір Канстанцінавіч. – Тут я нарадзіўся, рос, стаў, працаваў. І цяпер, на пенсіі, імкнуса добра сумленна выконваць абавязкі.

Яўген ЛАПЦЕЎ,
г. Навагрудак

Юры Кашырскі з Ліды пад уплывам бацькі-мастака пачаў маляваць у дзяцінстве. Сёння ягоныя чаканка, пейзажы ды іншыя працы дэманструюцца ў раённым гісторыка-краязнаўчым музеі, упрыгожваюць інтэр'еры ў розных гарадах краіны.

Мікола КОТАЎ

Сакральная геаграфія Беларусі

Гэта ў першую чаргу ландшафт, іншымі словамі, агульны выгляд мясцовасці, яе пейзаж, апеты ў фальклорнай спадчыне нашых продкаў. Паводле старадаўніх уяўленняў гарадзішчы і горы насыпалі волаты, у стварэнні азёраў і рэк удзельнічалі ўсе звыры і птушкі, камяні і дрэвы – гэта ператвораныя ў іх людзі... У народнай памяці захаваліся імёны найстаражытнейшых паганскіх бостваў: Пярун, Вялес, Даждзбог... Іх дзеянні са старазапаветных міфаў спляліся з біблейскімі тэкстамі, якія ў свой час таксама служылі для нашых продкаў мадэллю ўспрыняцця свету.

На нашых землях народныя паданні пра навакольнае асяроддзе сталі актыўна занатоўвацца з пачатку XIX ст. Гэта рабілі этнограф З. Даленга-Хадакоўскі, прафесар Віленскага ўніверсітэта І. Лабойка і інш. У сярэдзіне XIX ст. афіцэры Генеральнага штаба, працуючы над картамі нашай краіны, адначасова фіксавалі паданні пра ўзгоркі і азёры. Пазней народныя ўяўленні пра ландшафтныя аб'екты і помнікі археалогіі занатоўвалі члены імператарскага Рускага геаграфічнага таварыства, а таксама імператарскай Рускай археалагічнай камісіі. Шмат інфармацыі было сабрана і пад час падрыхтоўкі IX Археалагічнага з'езда, які адбыўся ў Вільні ў 1893 г. У 1920-я гады – гады ўздыму краязнаўчага руху, звесткі пра помнікі археалогіі і сакральны ландшафт шырока друкаваліся ў тагачасных газетах і асабліва ў рэспубліканскім краязнаўчым часопісе «Наш край».

У выдавецтве РВУ «Літаратура і Мастацтва» рыхтуецца да выхаду ў свет кніга «Сакральная геаграфія Беларусі», напісаная аўтарамі гэтага артыкула.

У ёй расказваецца, як беларусы з дапамогай міфапаэтычных вобразаў уяўлялі свае старажытныя помнікі і сакральны ландшафт на працягу апошніх двух стагоддзяў. Прыводзіцца шмат павер'яў і паданняў, сабраных пры вывучэнні археалагічнай, этнаграфічнай і краязнаўчай літаратуры, архіўных матэрыялаў і пад час разнастайных падарожжаў.

Дарэчы, у кнігу ўвайшлі матэрыялы 80 экспедыцый этнагістарычнага цэнтру «Явар». Ёсць такое грамадскае аб'яднанне, створанае дзесьці гадоў таму, якое зусім нядаўна здзейсніла сваю сотую ван-

дроўку. Пад час падарожжаў па Беларусі сябры «Явара», а імі з'яўляюцца і аўтары гэтага артыкула, вывучаюць тыя сакральныя мясціны, пра якія ідзе гаворка ў кнізе. А гэта не толькі рэшткі старажытных паселішчаў і пахаванняў, мясціны, што захавалі памяць пра легендарныя войны і памятныя падзеі, таямнічыя прасторы, дзе пакланяліся багам. Велізарны скарб, нашае нацыянальнае багацце ўяўляе сабою і вусная паэтычная творчасць – паданні і балады, легенды і казкі пра прыродныя аб'екты ды падобнае. Такі пласт культуры немагчыма выявіць ні ў архівах, ні пад час археалагічных раскопак.

У сваёй працы мы паспрабавалі супаставіць і дадзеныя XIX–XX стст. з сучаснымі, у выніку чаго ўдалося прасачыць трансфармацыю сюжэтаў у беларускіх паданнях, змены народных назваў прыродных аб'ектаў, што ў сваю чаргу дапамагло выявіць, якія гістарычныя акалічнасці маглі ўплываць на дадзены працэс.

Сёння мы прапануем пазнаёміцца з некаторымі Святымі азёрамі і ўзгоркамі, а ў кнізе апроч гэтага апісаныя культывыя рэкі, балоты і крыніцы, камяні і дрэвы, пнячы, лагчыны і яры, рэшткі старажытных паселішчаў, курганы, старыя могілкі, дарогі і масты.

Дадамо толькі, што кніга будзе карыснай не толькі школьнікам і студэнтам, краязнаўцам, але і ўсім, хто цікавіцца нашай непаўторнай і своеасаблівай культурнай спадчынай.

А яшчэ, калі жадаеце ўзяць удзел у вандрौках «Явара» і дакрануцца да сакральнай спадчыны продкаў, можна пісаць на E-mail: klimkovic@tut.by.

Святыя азёры

Ледзь не ў кожным раёне Беларусі знойдзецца возера, якое мясцовыя жыхары называюць Святым. А на картах такія азёры пазначаны іншымі, афіцыйнымі, назвамі накішталт Добрае, Светлае, Камсамольскае і пад. У 1920–1930-я гады такія назвы найчасцей давалі ваяўнічыя атэісты. У краязнаўчай жа літаратуры XIX–XX стст. і ў пісьмовых крыніцах згадваецца вялікая колькасць азёраў з назвамі, утворанымі ад слова «святые» – Святое, Святое Азярко, Свяціца, Святазе-

р'е, Свяцэ, Свята-Гошч. Вялікае Выганаўскае возера на Заходнім Палессі ў XIX ст. называлі Свяціцае. Каля вёскі Заазер'е ў Сенненскім раёне яшчэ не так даўно было Вялікае Святое возера і Малое Святое. Пасля правядзення меліярацыйных работ на месцы Малаго Святога возера ўтварылася балота.

Для азёраў з назвамі Святое характэрныя паданні з шырока распаўсюджаным сюжэтам, дзе абавязковым галоўным персанажам з'яўляецца сам Бог або Хрыстос: яны ходзяць па нашай зямлі пераапрунатыя жабракамі. Як, да прыкладу, у паданнях пра азёры ў вёсках Дубяны Барысаўскага, Галошава Талачынскага, Вялікае Крушынаўка Рагачоўскага раёнаў, дзе распавядаецца, як такі стары завітаў увечары ў вёску, прасіўся на начле. Але ніхто з сялянаў не пускаў яго ў хату. Толькі адна бедная ўдава з дзіцем дала яму прытулак. Раніцай стары загадаў жанчыне збірацца і ісці з ім прэч з вёскі, але ні ў якім разе не азірацца. Жанчына ўзяла дзіця на рукі і рушыла за старым. Калі яны выйшлі за вёску, раптам заду пачуліся грукат і лямант. Жанчына не вытрымала, азірнула і ўбачыла, як яе вёска знікае пад зямлёю, а на яе месцы ўтвараецца возера.

Цікава, што ў падобных паданнях вельмі яскрава прасочваецца старажытнае ўяўленне нашых продкаў пра вадзяны хаос і распаўсюджаны матыў сусветнага патулу, які насылаецца на зямлю за людскія грахі і непаслушэнства перад Богам. Не выпадае тут адмаўляць, што розныя падодкі, залевы і магчымыя водныя катаклізмы, якія несумненна адбываліся на працягу ўсёй гісторыі чалавецтва, наклалі свой адбітак на фарманне такога ўяўлення. Памяць пра гэта і адбілася ў падобных паданнях, дзе ўзнікненне і знішчэнне сусвету, у дадзеным выпадку вёскі, было ідэнтычным. Само ж паняцце вёскі для старажытнага беларуса азначала ягоны космас, або ўпарадкаваны сусвет, які нарадзіўся з першпачатковай праматэрыі і па нейкай прычыне ў яе і ператвараецца. І гэтая праматэрыя – вада.

Азёры пад назвай «Святое» існуюць у наш час каля вёск Баравыя Чашніцкага, Дубна Слаўгарадскага, Зарэчча Касцюковіцкага, Шапялёвічы Круглянскага раёнаў і інш. Лічыцца, што вада з такіх азёраў валодае лекавай сілай, асабліва па пэўных календарных святых.

Дзівочыя горы

Многія даследчыкі лічаць, што ўзгоркі з назвамі накішталт «Дзівочыя Горы» маюць адносіны да культуры жаночага боства – Багіні-дзевы, якая з'яўлялася папярэдняй хрысціянскай Божай Маці – Дзевы

Марыі. Часта з такімі ўзгоркамі былі звязаныя вельмі архаічныя рытуальныя традыцыі і паданні, якія цесна суадносіліся з культам багіні каханья. Слова «дзівочая» таксама можа быць і трансфармаваным балцкім словам «dievas» – бог, якое мае праіндаеўрапейскую этымалогію. Узгоркі з падобнай назвай вядомыя ў многіх месцах Еўропы: на Украіне ў Трыполлі Дзівіч-Гара са свяцілішчам, датуемым пачаткам нашай эры; Дзівочыя Горы ў Сахноўцы на рацэ Рось, дзе на вяршыні гары пастаўленыя тры крыжы; на ўсходзе сярэднявечнага Кіева; гара «Дзевін» на Дунаі ў Славакіі са старажытным культуравым цэнтрам. Горы пад назвай «Дзевін» ёсць у Празе над Влтавай і на поўдзень ад Плоўдзіва ў Балгарыі.

Шмат Дзівочых Горы і ў Беларусі. Да прыкладу, гарадзішча Дзівочыя Горы, размешчанае ў г. Мсціславе на правым беразе ракі Віхры. Апроч вышэйпрыведзенай назвы яна мае і такія, як Дзеўя Горка, Дзеві Гарадок. Некалі на гэтай гары стаяла царква святога Іллі. У XIX ст., як толькі пачынаў сыходзіць снег, на гары збіралася моладзь і праводзіла традыцыйныя ігрышчы: спявалі вяснянкі, танчылі, «сеялі проса», «тапталі лён» і г.д. Паводле падання, запісанага таксама ў сярэдзіне XIX ст., гару насыпалі фартухамі дзівочы-багатыркі на месцы пахавання багатыра, якога яны ўсе аплакавалі. Потым кожны раз ва ўрочны дзень дзівочыя спраўлялі па ім трызну і ладзілі ігрышчы. Па другім, больш познім сюжэце, на гары стаяла крапасць, пабудаваная дзівочатамі горада для абароны ад шведаў.

Дзівочыя Горы вышыняю каля 40 м (іншая назва – Дзівіч-Гара) знаходзіцца непадалёк ад вёскі Дуброва Маладзечанскага раёна. На гары месціцца курганны могілнік XI–XII стст. Раней на яе вяршыні святкавалі Купалле. Яшчэ ў канцы XIX ст. было апублікаванае паданне, паводле якога некалі на гары жывой закапалі дзівочыну, а побач пахавалі двух хлопцаў, якія загінулі па яе віне пад час спаборніцтва за права стаць мужам дзівочыны. Там жа ляжаў вялізны камень, на якім нібыта сядзела дзівочына. На магілах хлопцаў потым выраслі дубы, а на дзівочай – бяроза.

Дзівіч-Гара, або Святае Гора, знаходзіцца непадалёк ад вёскі Любонічы Кіраўскага раёна на Магілёўшчыне. Некалі тут была драўляная Багародзіцкая царква. Цяпер на гэтым месцы стаяць крыжы. Пад гарой – святая крыніца. Да крыжоў і крыніцы заўсёды ідуць людзі, асабліва тут шмат паломнікаў на другі дзень Тройцы.

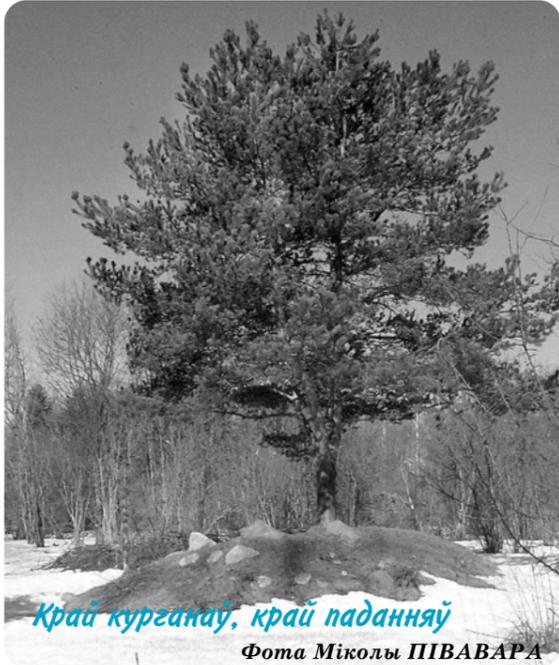
Людміла ДУЧЫЦ,
Ірына КЛІМКОВІЧ

На конкурс

Яўгенія Аляксандраўна САЛАМАЦІНА – вельмі актыўны і цікавы чалавек. Яна працуе ў Яскаўшчынскай сельскай бібліятэцы Лёзненскага раёна, чытае «Краязнаўчую газету», якая дапамагае клубу юных краязнаўцаў «Вытокі», збірае матэрыялы пра родны край, землякоў, піша вершы. Некаторыя даслала на наш літаратурны конкурс ««Берагіні» галасы».

Да ўвагі чытачоў: вынікі конкурсу будуць падведзеныя ў студзені 2010 г.

Край курганаў, край паданняў

Фота Міколы ПІВАВАРА

Не абмінайце бацькоўскай хаты

Не абмінайце бацькоўскай хаты,
Шануйце сваю радню,
І заўсёды да маці і таты
Вы спяшайцеся, як да агню.
Пакуль гарыць, а не тлее
Душы вашай памяць – успамін,
Пакуль сцежка дамоў не завее,
Не заваліцца плот родны й тын.
Не забывайце бярозкі,
Што лістотай трыміціць ля акна,
Ветрык лашчыць, калыша лісточкі
І нагадвае: «Маці адна!»
Дзе б ні былі вы ў свеце,
А дамоў зазірніце зноў.
Вы бацькоў прыездам сагрэйце
І скажыце ім некалькі слоў.
Прылятайце, прыходзьце, бяжыце
Да бацькоўскага дома хутчэй.
Пакуль ёсць да каго прытуліцца –
Вам да матчыных рук і грудзей.

Бібліятэка

Бібліятэка ў вёсцы – храм культуры,
Жыцця майго самаадданы плён,
Будынак – не шэдэўр архітэктуры –
Чым жа прывабны для народа ён?
Арч у тым, што тут знайсці ўсё могуць –
І радасць для душы, і мар сваіх размах.
На стэлажах пасталі кнігі строга:
Што сёння, расказаць, і што было ў вяках.
Сюды ідуць дарослыя і дзеці
Па кнігу мудрую, каб пагартаць альбом,
Даведацца, што робіцца ў свеце,
Раней як тут жылі і як жывём...
Давайце ж шанавайце мы мудрасць продкаў,
Накопленую імі дзень за днём.
Не хопіць ў свеце аніякіх сродкаў,
Каб ацаніць, што дорыць «кніжны дом».

Калекцыянерам, і не толькі

Родныя краявіды

Дзве новыя карціны з'явіліся на марках беларускай пошты. Яны выйшлі ў працяг серыі, прысвечанай творах з Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.

На мініяцюры № 801 змешчана рэпрадукцыя карціны «Блакітны дзень», напісанай у 1980 годзе. Аўтар – Віталь Цвірка (1913–1993), жывапісец, педагог, народны мастак Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі. Вядомы як майстар лірычных пейзажаў, што ствараюць праніклівы вобраз нашага краю: сярод такіх «Сакавік. Халодны дзень» (1947), «Возера Нарач» (1956), трыпціх «На зямлі беларускай» (1961), серыя пейзажаў «На зямлі беларускай» (1963–1966). Ён таксама аўтар працаў, прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне, нацюрмортаў ды індустрыяльных пейзажаў.

На мініяцюры № 802 змешчана рэпрадукцыя карціны «Вечар у Мінскай губерні», напісанай у пачатку 1870-х гадоў пейзажыстам і партрэтастам Апалінарам Гараўскім

(1833–1900). У 1861 годзе ён атрымаў званне акадэміка. У 1869–1871 гадах падарожнічаў па Расіі, Беларусі, Украіне і збіраў матэрыялы для сваіх карцінаў. Часта бываў на радзіме, у 1860–1880 гадах жыў у маёнтку Уборкі (цяперашні Бярэзінскі раён). Найбольш вядомыя ягоныя партрэты маці, М. Глінкі, Ф. Бруні, М. Бенуа, А. Глазунова, імператара Аляксандра II ды іншых. З найбольш значных пейзажаў, звязаных з Беларуссю, варта адзначыць «Рака Бабруйска» (1855), «Час кніва» (1890), «Балота» (1852), «Старая моліца» (1857) і змешчаны на марцы «Вечар у Мінскай губерні». Рабіў замалёўкі народных тыпаў.

Абедзве маркі (іх памер 52x29,6 мм) друкаваліся ў асобных аркушах па 7 марак і 1 купон, мастацкае афармленне зрабіў Іван Лукін. Наклад – па 63 тысячы асобнікаў.

У дзень выхаду на Мінскім паштамце праводзілася спецыяльнае канверце «Першы дзень» (мастак спецыяльнага афармлення І. Лукін).

Вялікі дзякуй за дапамогу ў падрыхтоўцы матэрыялаў рубрыкі супрацоўнікам выдавецкага цэнтра «Марка» РУП «Белпошта»

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАНАПА (франц. сапаре) – від мэблі: шырокае драўлянае сядзенне на ножках, з падлакотнікамі і спінкай. Вядомая з часоў сярэднявечча ў інтэр'ерах палацаў і сядзібаў. У формах і аздабленні (разьба, аб'юка са скуры ці тканінаў) праявіўся ўплыў мастацкіх стыляў Заходняй Еўропы – рэнесансу, барока, класіцызму, ампіру і інш. З канца XIX ст. была пашыраная ў інтэр'еры хаты, замяніла лаву. Канопы выраблялі мясцовыя майстры-саматужнікі, аздаблялі прапілоўкай па краях спінак, фігурнымі накладкамі і г.д. На захадзе Беларусі бытаваў таксама шлябан – канапа з сядзеннем ў выглядзе скрыні, куды складвалі розныя рэчы. У наш час самаробныя канапы саступілі месца прамысловым вырабам, якія звычайна ўваходзяць у гарнітур мэблі для гасціных пакояў.

«КАНАПЕЛЬКІ» – традыцыйны танец, карагод-гульня. Музыкальны памер пераменны – $2/4$, $3/4$ або $4/4$. Тэмп умерана хуткі. Выконваўся пад песню ў крузе з прытопамі. Захаваў сляды

імітацыйнай магіі: у некаторых варыянтах сустракаліся скокі, якія раней выконвалі з верай у тое, што чым вышэй падскочыш, тым большыя вырастуць каноплі. Зафіксаваны ў Гродзенскай і Магілёўскай абласцях. На Гродзеншчыне яго танцавалі ў жывым тэмпе, прытопвалі ў такт нагамі і спявалі:

*Ох я, ох я
Канпелькі церла.
Замарылася я,
Ажно не памерла.*

Карагод-гульня называўся таксама «Каноплі». Дзве дзяўчыны стаяць у крузе і спяваюць:

*Брала канпелькі,
Брала зеляненкі...*

Астатнія ходзяць вакол іх. Пасля слоўцаў:

*Пойдзем у лес.
Мала нас.*

*Возьмем дружку,
Сваю таварышку –
забіраюць з карагону адну ўдзельніцу.* Гульня заканчваецца, калі ў цэнтры паройдуць усе (запіс А. Лозкі, 1987, в. Дзяржынск

Лельчыцкага р-на). Існуюць іншыя варыянты.

У запісе Е. Раманава, змешчаным у «Беларускім зборніку» (1912), удзельнікі гульні выбіраюць «дзедзьку». Ён падыходзіць з чапляю да адной з удзельніцаў, якія сядзяць, і гаворыць: «Брала б я каноплі... ды таварышаў мала. Ты, Мар'янка, прыстань ка мне!.. Пайдзі, дзеўка, замуж; не будзеш ні палоч, ні малоць, ні су гор ваду насіць...». Тая ўстае і трымаецца за «дзедзьку» ззаду. Калі ўсе ўдзельніцы ўтвораць «пляцёнку» за «дзедзькам», ён пачынае кашляць. Апошняя з «пляцёнкі» пытае: «Чаго ты, дзедзька, кашляеш?» – «Як жа мне не кашляць, маё дзіцятка! Набраў жонак маладых: не хочуць ні палоч, ні малоць, ні су гор ваду насіць!». Затым праганяе ўсіх, акрамя першай. З ёю ён танцуе і спявае:

*Мы з табою, бабка, века векавалі,
З аднае лыжкі крупкі клювалі.*

У гульнях адлюстраваныя вясновыя палявыя работы, шлюбная пара; ідэйна і тэматычна яны падобныя да гульні «Журавель» і старажытнай усходнеславянскай гульні «Прася».

Музычны варыянт «Канпелькі» зафіксаваны экспедыцыйнай лабараторыі беларускай танцавальнай творчасці Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў у Чэрвеньскім раёне Мінскай вобласці.

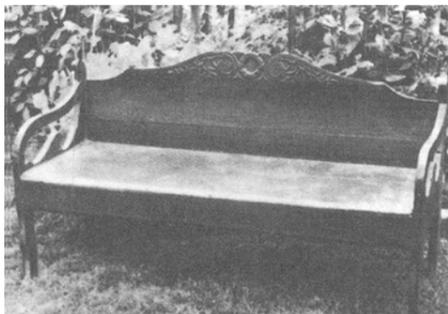
КАНВЕРГЕНЦЫЯ (ад лац. convergo набліжаюся, сыходжуся) у **этнаграфіі** – незалежнае ўзнікненне аднолькавых, падобных з'яваў (рысаў, формаў) у матэрыяльнай і духоўнай культуры, мове, самасвядомасці, сацыяльнай структуры і інш. этнасцыяльных прыкметах розных народаў, этнічных і этнаграфічных групаў. Узнікае на глебе аднолькавых сацыяльна-эканамічных, палітычных, прыродна-геаграфічных, этнагенетычных і інш. фактараў ці выпадкова. На ўзроўні самасвядомасці і этнанімікі канвергенцыя адлюстравалася, напрыклад, у незалежным узнікненні і існаванні вызначэнняў тыпу «паляне» – у насельніцтва Кіеўскай зямлі (згодна з «Аповесцю мінулых гадоў» да IX ст.), павісенскіх палянаў (polani, polenii, polonii – IX–XI стст.) і жыхароў Слуцкага, Капыльскага і інш. суседніх раёнаў (зафіксавана ў XIX–XX стст.); у мове – ва ўзнікненні т.зв.

«дзеканія» беларусаў, палякаў, паўднёваўсходніх літоўцаў (т.зв. «дукаў»).

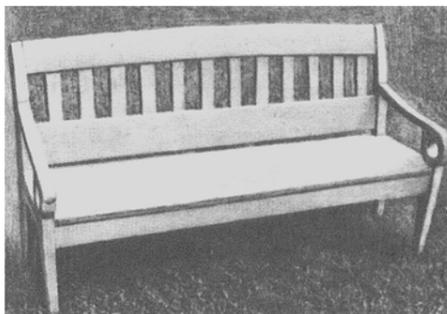
КАНЁК – 1) верхняе рабро (грэбень) даху, страхі; 2) разное ўпрыгожанне вяршыняў закрылінаў; тое, што і вільчык.

КАНСАЛІДАЦЫЯ (позналац. consolidatio ад consolido узмацняю) у этнаграфіі – узмацненне культурнай аднароднасці насельніцтва ў выніку зліцця некалькіх, звычайна блізкіх па мове і культуры этнічных або субэтнічных групаў у больш буйную этнічную супольнасць (племёнаў у народнасць, народнасцяў у нацыю); від аб'яднальных этнічных працэсаў. Выдзяляюць этнагенетычную (зліццё некалькіх роднасных, але самастойных этнічных адзінак) і ўнутрыэтнічную кансалідацыю (аб'яднанне субэтнічных групаў у выніку згладжвання культурна-бытавых і моўных адрозненняў). Паказальнікам узроўню кансалідацыі з'яўляецца ступень трываласці аб'яднальных тэндэнцыяў, якая дасягаецца ў выніку замацавання агульнаэтнічнай мовы, культуры і самасвядомасці.

На тэрыторыі Беларусі ўжо ў VIII–IX стст. адбывалася кансалідацыя славянскага насельніцтва ў раннефеадальныя протанароднасці, якія ў міжэтнічных і палітычных адносінах былі самастойнымі адзінкамі з дастаткова ўстойлівымі этнонімамі (крывічы, дрыгавічы, радзімічы). Кансалідацыйнае развіццё ў IX–XII стст. у межах усходнеславянскай супольнасці, аднак, не завяршылася і не прывяло да нівеліроўкі рэгіянальных культурна-бытавых і моўных асаблівасцяў. Апошняя склалі аснову старабеларускай мовы, якая ў XIV ст. стала дзяржаўнай мовай Вялікага Княства Літоўскага, у межах якога было аб'яднанае насельніцтва Беларусі. Гэтыя абставіны стварылі спрыяльныя ўмовы для актывізацыі кансалідацыі беларускай народнасці. Развіццё таварна-грашовых адносінаў, рост гарадскога насельніцтва выклікалі ўзнікненне рэнесанснай культуры (распаўсюджанне кнігадрукавання, пісьменнасці, пачатковай адукацыі). У сваю чаргу гэта абумовіла развіццё тэндэнцыяў, характэрных для нацыянальнай кансалідацыі.

Канана з в. Люцынка Валожынскага раёна (XIX ст.)

Канана з в. Рэчкі Вілейскага раёна (прыкладна 1930 г.)